

POZNANIE: MEDZI VÝVINOM MYSLENIA A DEJINAMI VEDY

JÁN RYBÁR: Úvod do epistemológie Jeana Piageta. Bratislava, Iris 1997, 124 s.

J. Rybár je už roky zaniateným propagátorom a znalcom Piagetovho diela. Vo svojej útlej monografii ponúka prehľad základných ideí, metód a výsledkov genetckej epistemológie. Treba podčiarknuť, že Rybár sa sústreďuje na ten aspekt Piagetovho myslenia, ktorý spája psychológiu myslenia dieťaťa s dejinami vedy, lebo podľa Piageta - a s touto intenciou sa autor knižky plne stotožňuje - vo vývine poznania jestvujú isté regularity spoločné pre psychogénezu a vedecké poznanie. V kapitole *Od mäkkýšov k epistemológii* (s. 11-15) sa načrtáva Piagetova intelektuálna biografía a jeho zámer premostiť priepasť medzi biológiou a epistemológiou prostredníctvom psychológie. Stručne sa objasňuje mechanizmus vývinu poznania známy ako štádiá *intra, inter* a *trans* (s. 17-20). Sympatickou črtou Rybárovho výkladu je jeho úsilie doložiť tvrdenia experimentálnou skúsenosťou s vlastnými deťmi. Predmet, rozsah, metódu a vzťah epistemológie k teórii poznania analyzuje tretia kapitola *Epistemológia ako vedecká disciplína?* (s. 21-47). Veľkú pozornosť Rybár venuje objasneniu Piagetovej pozície vzhľadom na dilemu racionalizmu a empirizmu, čo osobitne rozvádza na jeho odmietnutie empiristickej interpretácie logicko-matematických štruktúr na základe experimentov vysvetľujúcich, ako si dieťa utvára niektoré pojmy (napr. zachovania priestoru, času).

V súvislosti s kritikou platonizmu v otázke povahy matematických a logických objektov sa opisujú a charakterizujú Piagetove štyri základné psychogenetické štádiá: štádium senzomotorické, predoperačné, štádium konkrétnych operácií a štádium formálnych operácií (s. 35-38) a jeho konštruktivizmus. Zaujímavá je časť, v ktorej sa explikuje Piagetova polemika s Chomským, lebo Piaget neprijal Chomského tézu o vrodenej jazykovej kompetencii. Podľa neho jazyková schopnosť má základy v senzomotorickej aktivite dieťaťa (s. 39-45).

Problematickou vzťahu medzi epistemickými mechanizmami (pseudonevyhnutnosti, prechodu od predikátov k reláciám a transformáciám, prechodu od *intra* úrovne k úrovni *inter* a *trans*), ktoré sú spoločné rôznym subjektom, sa venuje štvrtá kapitola *Epistemológia a dejiny vedy* (s. 49-70). Pojem pseudonevyhnutnosti sa vysvetľuje jednak v súvislosti s jej prejavmi u detí (s. 54-55), jednak na materiáli z dejín vedy s dôrazom na dejiny mechaniky od Aristotela po Newtona (s. 55-66). So zreteľom na zaužívané klišé, ktoré vedeckú revolúciu v 17. storočí vidí v tom, že veda sa stala matematizovateľnou a experimentátorskou, vyznieva pozoruhodne Piagetov názor, ktorý túto optiku problematizuje z hľadiska svojho pojmu epistemického rámca (s. 66-71).

Pre Piageta bolo dominantné úsilie nájsť a experimentálne potvrdiť základy mentálnych reprezentácií a kognitívneho vývinu, pre ktorý je podľa neho rozhodujúcich prvých dvanásť rokov života. V tomto procese pripadá významná úloha

činnosťným asimilačným schémam a akomodácii. V komplementarite asimilačných a akomodačných procesov sa formuje inteligencia (myslenie). Tieto otázky a problémy formovania pojmov funkcie a zachovania a ich experimentálne ilustrácie tematizuje Rybár v piatej časti *Epistemológia a kognitívne vedy* (s. 72-85). Čitateľa určite zaujme analýza pojmu čísla, opis rozdielu medzi konkrétnymi a formálnymi operáciami. Kľúčovou je tu idea, že štruktúra operácií vykazuje analógie s teóriou grúp. Rybár naznačuje a charakterizuje aj súčasný stav výskumnej orientácie postpiagetovských bádání so zreteľom na otázku sociálneho faktora kognitívneho vývinu (W. Doise) a psycholingvistickú problematiku (H. Chipman).

S Rybárovým záverom, v ktorom konštatuje, že psychológia v Piagetovom podaní rehabilituje význam a dosah empirickej psychológie pre riešenie epistemologických otázok, možno len súhlasiť. Knižka zahrnuje aj chronologickú tabuľku a index. Autorovi však možno vytknúť, že nespomína kritikov Piageta, lebo jeho genetickú epistemológiu kritizovali psychológovia, ale aj epistemológovia.

Z historického hľadiska by sa malo uviesť, že priekopníkom genetickej epistemológie bol psychológ a filozof J. M. Baldwin. Podľa mňa by si väčší priestor zaslúžil aj výklad pojmu ekvibrácie, ktorý hrá významnú úlohu v procese kognitívneho vývinu.

Napriek týmto marginálnym pripomienkam je Rybárova monografia vítaným príspevkom do diskusie o vzťahu medzi empirickou psychológiou a normatívnou teóriou poznania. Po Piagetových knihách, ktoré vyšli v slovenskom preklade (*Štrukturalizmus*, 1971 a *Múdrosť a ilúzie filozofie*, 1977), Rybárova monografia vrhá nové svetlo na jeho mysliteľské a experimentátorské snahy prostredníctvom interpretácie zblížujúcej psychogenézu a dejiny rastu poznania.

Tatiana Sedová

PhDr. Tatiana Sedová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR